

Açılımlar...

Ecz. Muharrem KESOVA
mkesova@hotmail.com

**"Gerçeği aramak onu elde etmekten daha kıymetlidir."
Albert EINSTEIN**

Geçen sayıda başlattığımız söyleşimize bu sayımızda ana hatları ile "yöntem", "metafizik yöntem", "bilimsel yöntem", "formel ve bilimsel mantık" konularına değinerek devam edeceğiz.

Metafizik Yöntem:

"Yöntem" dediğimizde bir amaca varılan yolu anlıyoruz.

Bilimsel yöntem ile metafizik yöntem (bilimsel olmayan) arasında bir karşılaştırma öncesi sözcük anlamlarından başlayalım:

"Metafizik" sözcüğü, Yunanca, ötesi, dışı diye yorumlanabilen **meta** ve doğa bilimi demek olan **fizik** sözlerinden meydana gelir. Konusu (özellikle Aristoteles'te), doğanın ötesinde bulunan varlığın incelenmesidir.

Bilimsel yöntemin tam karşıtı olarak **metafizik yöntem**, karşıtlığı, değişimi reddeder; varlıkları birbirinden kopuk ve soyutlanmış biçimde kavrar. Karşıtları ve karşıtların birliğini reddeder; şeyleri "kesin biçimleriyle", değişmez olarak "meydana gelmiş" gibi kabul eder. Hareket, ve bunun sonucu olarak, değişimin nedenleri de, bu yöntemin dikkatinden kaçır.

Örneğin Balcılı protokolü zorunlu tuttuğu için eczanemize bir faks makinesi aldık. Bir kaç yıl sonra, birçok tamirden, bakımdan, parça değişmesinden vb. sonra, ilk faks makinesi olmadığının farkına varmaksızın, hala "faks makinemiz" deriz.

Faks makinesinin değiştiğini önemsemeyiz, onu, hiç değişmemiş olarak, aynı olarak kabul ederiz. Bu, yaşama ve düşünme biçimimizde metafizik değerlendirmelerin ne denli etkili olduğunun göstergesidir. Canlı bir nesne olmayan faks makinesinin eskimesi ve bozulmasını sürekli hareket içinde olduğuyla açıklamamız akıl-dışı gibi gelir. Faks makinemizin artık aynı faks makinesi olmadığını görmemek, metafizik bir tutumdur.

Şeyleri kesin (değişmez) olarak tanımladığı için ve birbirlerinden özenle ayırdığı için, onları, tamamen uzlaşmaz olarak birbirinin karşısına koyar. İki karşıtın aynı zamanda birlikte olamayacağını düşünür. "Bir varlık ya canlıdır, ya ölüdür" der. Bir varlığın aynı zamanda hem canlı, hem ölü olabilmesi, ona anlaşılmaz görünür oysa örneğin, insan bedeninde, her an yeni hücreler, ölmekte olan hücrelerin yerlerini alırlar: bedenin yaşamı sürdürmesi bu karşıt güçler arasındaki sürekli bir savaşım nedeniyledir.

Eski bir Yunan efsanesi, Procrust adlı bir haydudun kötülüklerini anlatırken haydudun kurbanlarını bir yatağa yatırdığını; eğer kurbanı yatağa sığmayacak kadar büyükse, onun bacaklarını yatağın boyuna göre kestğini; eğer kurbanın boyu yataktan küçükse, ayaklarını gererek uzattığından söz eder. İşte metafizik de gerçekleri böyle baskı altında tutar. Ama gerçekler inatçıdırlar.

Bilimsel Yöntem:

Hareket halindeki nesnelere çizmeyi bilmeden önce onları hareketsiz çizmeyi öğrenmek gerekir. Bu, biraz da insanlığın tarihidir.

Bilimsel mantığın ilk taslağını yapmak onuru, Yunan filozoflarındır. Onlar, doğayı bir bütün olarak anlıyorlardı. Herakleitos, "biz, hiçbir zaman aynı ırmağa girmiyoruz" veya "bir ırmağa iki kez girilmez" derken sürekli hareket ve değişmeyi vurguluyordu.

Açılımlar...

Yunan filozoflarında özellikle mücadelenin verimliliğini önemle belirten Platon'da karşıtların savaşımı büyük bir yer tutar: "karşıtlar birbirlerini doğururlar." der.

Çağdaş dönemin en güçlü filozoflarında, özellikle Descartes ve Spinoza'da en parlak bilimsel usamlama örneklerini buluruz. Ama, bilimsel yöntemi ilk kez, dahice ifade edecek olan, büyük Alman filozofu Hegel'dir.

Hegel "Gerçek, her olgunun ilk nedenlerinin bir derlemesi değil; tarihsel bir süreçtir, bilginin alt derecelerinden üst derecelerine geçiştir." der. Gerçeğin hareketi, ancak kendi öz sonuçlarını durmadan eleştirmek ve onları aşmak koşuluyla ilerleyebilen bilimin kendi hareketidir.

Güneş sistemini bir bulutsudan başlatarak açıklayan Kant ve Laplace'ın varsayımı, enerjinin sakınımı yasası, kuantum teorisi, Big-Bang; oluş halindeki sınırsız bir devininin açıklamalarıdır. İnsan türü ve insan toplumu, bu evrensel oluşumun sadece bir anıdır. İnsan, gerçekte, toplumların tarihinin bir ürünüdür: İnsan, istese de toplumun dışında olamaz.

Hareket Kavramı'nın iki boyutu vardır. Birincisi bildiğimiz basit, yer değiştirme anlamındaki hareket, ikincisi derin, içten içe ilerleyen ve çoğunlukla belli bir seviyeye kadar fark edilmeyen hareket. En basitinden, atom hareketleri, buna örnek olabilir. Bilimsel mantığın temel kuralları, daha çok hareketin ikinci boyutuna göre oluşturulur.

Her şey birbirine -dolaylı yada doğrudan- bağlıdır. Herhangi bir yerdeki/şeydeki değişim, o veya bu biçimde diğer tüm şeyleri etkiler. Başka bir deyişle her şey, direkt yada dolaylı olarak birbiri ile ilişki içindedir. Örneğin herhangi bir yerde çıkan orman yangınının, bir atık yük gemisinin Akdeniz'in herhangi bir yerinde batmasının ekosistemi nasıl etkilediğinin fark edilmesi uluslararası hukuk sisteminde yeni düzenlemeleri gerekli kılması.. Toplumsal olarak da böyle: Başbakanın attan düşmesi veya Günter Verheugen'in tavşan dudaklarının arasından çıkan birkaç sözün İMKB'de deprem etkisi yaratması gibi.. Oda'da TEB' de olup bitenler siyaset üzerinde de etki yapar; ve tersine, siyasal eylemin de (devlet, partiler, seçimler, vb.) kurumlar, Odalar ve TEB üzerinde bir karşı etkisi vardır.

Çevremizde gördüğümüz her şeyin durmadan değiştiğini, bu değişimin gözle görülen (yani insani algılarımızla algılayabileceğimiz) şekilde olması gerektiğini belirttik. Hareketin ikinci çizgisi, yani değişimlerin basit haliyle değil de içten içe, fark edilmeden olagelen değişimi, belli bir noktada,

algılarımızla duyumsayabileceğimiz düzeye gelmesine liniment örneğini verelim: Birbiriyle homojen şekilde karışmayan katı ve sıvı formdaki iki veya daha fazla maddenin fiziksel etki ile karışımı ile dispersiyon, süspansiyon, emülsiyon, jel formlarına dönüşmesi niteliksel değişimlerdir. 10. yıl bozulan Faks makinesi 10 yıl boyunca bize fark ettirmeden değişmesinin sonucunda bozulmuştur. 10 yıl boyunca süregelen (niceliksel) değişim, belli bir anda sıçrama kaydederek (bir niteliğe bürünmüş), Faks makinesinin bozulmasına yol açmıştır. Sonuç olarak; niceliksel değişimlerin, belli bir anda, bir sıçrama şeklinde, niteliksel bir özelliğe bürünmesi, niceliğin niteliğe dönüşümü yasasına işaret eder.

Hareketi (yalnız basit bir yer değiştirmeyi değil, sıvı olan suyun, su buharı olarak gaz haline geçişi gibi durum değiştirmelerini de), bütün biçimleriyle dikkate alan bilimsel mantık, hareketi, karşıtların mücadelesi olarak açıklar. Bilim, karşıtların biri olmadan ötekinin de olamayacağını ve her hareketin, her değişikliğin, her biçim değiştirmenin, karşıtların mücadelesi ile açıklandığını ortaya koyar. Bedenin yaşamı yaşam güçleri ile ölüm güçleri arasındaki sürekli savaşımın ürünüdür. Yaşam durmaksızın ölüme karşı zafer kazandığı için yaşam sürer, ölüm de durmaksızın bu zaferi elde etmeye uğraşır.

Toplum için de düşünce için de durum aynıdır: Düşünce gelişiminin oluş şartı da zıt fikirlerin varlığı ve çarpışmasıdır.

Formel Mantık ve Bilimsel Mantık:

Bilimlerin, başlangıç dönemlerinde ancak metafizik bir yöntem kullanabildiklerini biliyoruz.

Bu yöntemi genelleştirerek, Yunan filozofları (özellikle Aristoteles), kendini yanılgılardan korumak için, düşüncenin her durum ve koşul altında izlemek zorunda olduğu birtakım evrensel kuralları ortaya koymuştu. Bu kuralların birliğine mantık adı verildi.

İşte formel mantık denen geleneksel mantığın üç bellibaşlı kuralı:

1. Özdeşlik ilkesi: bir şey, kendisiyle özdeştir. Bir bitki bir bitkidir; bir hayvan bir hayvandır. Yaşam yaşamdır; ölüm ölümdür. Mantıkçılar bu ilkeyi formülleştirerek a, a' dir, derler.

2. Çelişmezlik ilkesi: bir şey aynı zamanda hem kendisi, hem karşıtı olamaz. Bir bitki hayvan değildir; bir hayvan bir bitki değildir. Yaşam ölüm değildir; ölüm de yaşam değildir. Mantıkçılar buna a, a' olmayan değildir, derler.

3. Üçüncünün dışlanması ilkesi (ya da üçüncü durumun dışlanması): birbirinin karşıtı olanak arasında bir üçüncünün yeri yoktur. Bir varlık, ya bitkidir ya hayvandır: üçüncü olanak yoktur. Yaşamla ölüm arasında seçim yapmak gerekir, üçüncü bir durum yoktur. Eğer a ve a' olmayan birbirinin karşıtı ise, aynı bir nesne ya a' dir, ya a' olmayan'dır.

Bu mantık geçerli midir? Evet, çünkü, yüzyıllar boyunca biriktirilmiş deneyimi yansıtır. Ama araştırma derinleştirilmek istendiği andan itibaren tetersiz kalır. Gerçekten de, yukarıda sözü edilen örnekleri yeniden ele alacak olursak, kesinlikle hayvanlar ya da bitkiler kategorisinde sınıflandırılmayan canlı varlıkların var oldukları ortaya çıkar. Bu varlıklar, hem biri, hem ötekidirler. Aynı şekilde, ne mutlak yaşam, ne mutlak ölüm vardır: her canlı varlık, her an ölüme karşı savaşında kendi kendini yeniler; her ölüm kendi içinde yeni bir yaşamın öğelerini taşır (ölüm, yaşamın ortadan kaldırılması değildir, bir organizmanın çözülüp dağılmasıdır). Belirli sınırlar içinde geçerli olan klâsik mantık, gerçeğin daha derinliğine inme gücünde değildir. Geleneksel mantık kendi niteliği gereği olarak yanlış değildir, ama onu kendi sınırları dışında da uygulamak hevesine kapılırsa yanlışlığa neden olur.

Bilimlerin şafağında kurulmuş olan formel mantık, günlük kullanım için yeterlidir: sınıflandırmaya, ayırmaya olanak sağlar. Ama analizi daha ileri götürmek istediğimizde artık yeterli olmaz. Çünkü gerçek, harekettir ve özdeşlik mantığı (a, a' dir), fikirlerin, gerçeği kendi hareketi içinde yansıtmaya olanak vermez. Çünkü, hareket, iç çelişkilerin ürünüdür; ve özdeşlik mantığı, karşıtların birliğinin ve birinden diğerine geçişin kavranılmasına olanak vermez.

Kısacası, formel mantık, gerçeğin en yakındaki görünümüne varabilir ancak. Bilimsel yöntem daha öteye gider, bir sürecin bütün görünümüne ulaşmayı kendine amaç edinir.

Bilimsel mantık, gerçeği araştırmada düşüncenin izlemesi gereken ilkelerin ve kuralların incelenmesidir. Bu ilke ve kurallar, insanın doğa ile yinelenen alışverişinden ortaya çıkarlar: insanı "mantıklı" kılan, insana gelişigüzel herhangi bir şeyin yapılamayacağını öğreten doğadır!

Sonuç olarak; eğer madde, bilinçten bağımsız, ve bilinç öncesiyse, bilinci yaratan bizzat maddenin kendisiyse ve dolayısıyla dünya maddiyse; öte yandan madde, durmadan ve durmadan hareket ediyor, ve geçirdiği nicel birikimlerin sonucu olarak belli bir aşamada niteliksel bir değişim gösteriyorsa, her şey durmadan değişiyor ve her şey birbirine o oranda veya bu oranda bağlıysa, birbirlerinden karşılıklı olarak etkileniyorlarsa; Bu ilkeler ışığında dünyayı ve yasalarını bilmemiz için önümüzde herhangi bir engel yoktur. Daha doğrusu dünyayı bilimizin önündeki tek engel, şu an sahip olduğumuz bilgi seviyesidir. Bilim her gün, bilmediğini öğreniyor. Eskiden, o an bilinemediğinden ötürü hiçbir zaman bilinemeyeceği varsayılmış şeyler gözlemlenerek felsefi kuramlar oluşturulmuş olmasına karşın insanlık, tüm tarihi boyunca bilmeye devam etti ve ediyor.

Kaynaklar:

Felsefe Sözlüğü (Orhan Hançerlioğlu)
Principes Fondamentaux de Philosophie (Guy Basse, Mourice Caveing)